

Tryniszewski, Eugeniusz

Franciszek Bem (1897-1983)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 593-594

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

FRANCISZEK BEM (1897—1983)

W Gietrzwałdzie zmarł 30 stycznia 1983 r. w wieku 86 lat Franciszek Bem zasłużony, podobnie jak jego ojciec Jakub, dla ruchu polskiego na Warmii. Urodził się w Niemczech zachodnich w Bochum, dokąd jego ojciec wyemigrował za chlebem z podolsztyńskich Plusek¹. Emigracja zarobkowa z Prus Wschodnich była bowiem zjawiskiem niemalże powszechnym wobec przeludnienia i niedostatków w wielu rodzinach warmińskich i mazurskich. „Na Zachodzie” były pewne możliwości zarobienia ciężką pracą w hutach lub kopalniach większej sumy pieniędzy, za które na rodzinnej ziemi można było powiększyć lub kupić małe gospodarstwo rolne.

Cel taki zrealizował ojciec Franciszka kupując około 1900 r. w Gietrzwałdzie trzyhektarowe gospodarstwo². Stało się ono warsztatem pracy dla Franciszka, jego rodzeństwa oraz matki. Ojciec nadal pracował w kopalni. Małe gospodarstwo nie stwarzało warunków utrzymania rodziny. Dorastający chłopiec szukał więc dodatkowego zatrudnienia przy budowie dróg, w tartaku, u bogatych chłopów.

W 1915 r. Franciszka Bema wcielono do armii niemieckiej i skierowano na front zachodni, gdzie został ranny. Tam również zastał go wybuch rewolucji w Niemczech oraz koniec krwawej wojny³. Powrót do domu zbiegł się dla niego z kampanią przedplebiscytową na Warmii. Bez wahania, z całą rodziną, określił się za Polską⁴. Bemowie walnie przyczynili się do powstania w Gietrzwałdzie szkoły polskiej. Franciszek również po kampanii plebiscytovej działał w organizacjach polskich, a głównie w Towarzystwie Młodzieży oraz kółku śpiewaczym.

Trudne lata kryzysu gospodarczego oraz brak możliwości zatrudnienia na miejscu, skłoniły Franciszka Bema do wyjazdu i pracy, śladami ojca, w kopalniach zachodnich Niemiec⁵. Po powrocie do domu, w 1932 r., nadal miał trudności ze stałym zatrudnieniem. Przyczyn tego stanu rzeczy upatrywał w swojej działalności polonijnej⁶. Od początku 1934 r. był członkiem Związku Polaków w Niemczech⁷. W 1938 r. przejął po ojcu funkcję męża zaufania organizacji na Gietrzwałd oraz sąsiednie miejscowości⁸.

Nietypowe okoliczności towarzyszyły zawarciu przez Franciszka Bema,

1 Życiorys Franciszka Bema, Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego, R-252, maszynopis.

2 Ibidem.

3 Ibidem.

4 L. Dwernicki, *Ziemia bohaterskich chłopów*, Kalendarz dla Warmii i Mazur na rok 1954, ss. 161—162.

5 Życiorys Franciszka Bema.

6 Relacja Franciszka Bema spisana z nagrania magnetofonowego 3 VIII 1965 r. s. 29, OBN-R-130.

7 B. Łukaszewicz, W. Wrzesiński, *IV Dzielnica Związku Polaków w Niemczech 1922—1939. W 60 rocznicę powstania*, Olsztyn 1982, s. 69. W życiorysie F. Bem omyłkowo stwierdził, że członkiem Związku Polaków w Niemczech był od 1921 r.

8 Życiorys Franciszka Bema.

18 czerwca 1935 r., związku małżeńskiego z wdową i matką 12 dzieci Martą Gusday z Woryt⁹. Małżeństwo, według jego wersji, zostało zawarte po przyrzeczeniu przez przyszłą żonę, że dzieci będą uczęszczały do szkoły polskiej. Było to głównym celem małżeństwa i miało uratować szkołę w Worytach od upadku. Z tego tytułu rozślawił Franciszka Bema Melchior Wańkowicz¹⁰. Kronika szkoły w Worytach, której należy wierzyć, stwierdza, że czwórka dzieci Gusdayów przeszła ze szkoły niemieckiej do polskiej 21 stycznia 1935 r.¹¹. Ślub odbył się prawie pół roku później. W tym okresie szkole w Worytach nie groził upadek.

Franciszek Bem był w swojej polskości bardzo konsekwentny. Mimo niedostatków, nie uległ pokusie korzyści za odstępowo od narodowych przekonań. Wytrzymał atmosferę izolacji, kiedy ludzie unikali rozmów z nim w obawie represji ze strony nowej, hitlerowskiej władzy.

Przed agresją hitlerowską na Polskę, w lipcu 1939 r., razem z wieloma innymi działaczami został, na podstawie przepisów o ochronie państwa, wysiedlony z Warmii do Berlina¹². Uważano go więc za jednego ze szczególnie niebezpiecznych Polaków mieszkających w pobliżu granicy.

Okres wojny Franciszek Bem spędził na ciężkich robotach, na które skazali go hitlerowcy. Po wyzwoleniu i powrocie do Gietrzwałdu przez kilka lat piastował funkcję sołtysa i prezesa Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”. Przez krótki czas był przewodniczącym Prezydium GRN, radnym GRN i PRN. Od 1951 r. należał do PZPR¹³.

W uznaniu zasług dla walki o polskość Warmii i Mazur, Franciszek Bem został odznaczony wysokimi odznaczeniami państwowymi: Orderem Sztandaru Pracy I Klasy oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Eugeniusz Tryniszewski

⁹ Ibidem.

¹⁰ M. Wańkowicz, *Na tropach Smętka*, Warszawa 1958, s. 188.

¹¹ *Kronika szkoły polskiej w Worytach na Warmii 1930—1939*, Olsztyn 1979, s. 43, 143.

¹² *Życiorys Franciszka Bema*; B. Koziełło-Poklewska, W. Wrzesiński, *Szkolnictwo polskie na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1919—1939*, Olsztyn 1980, s. 243.

¹³ *Życiorys Franciszka Bema*.

L I S T Y D O R E D A K C J I

W recenzji książki *Schloss Heilsberg. Residenz der Bischöfe von Ermland. Geschichte und Wiederherstellung 1927—1944* [Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1982, nr 4, ss. 397—401] wskutek niedopatrzenia błędnie podałem imię współautora pracy Wernera Thimma.

Za tę przykrą omyłkę przeproszam Autora, Czytelników i Redakcję.

Andrzej Rzempotuch